
burgerij, onder wie de hoofdonderwijzer van de nog jonge christelijke school, naar het voorbeeld van Amsterdam de Vereeniging ter Verbreiding der Waarheid op. Met haar evangelisten en eigen samenkomsten, legden beide verenigingen, samen met catechiseermeester J.H. Maatjes, die in de jaren 1842-1850 in dienst van het echtpaar Groen in de stad werkte, de grondslag voor de orthodoxe omwenteling die in 1867 en volgende jaren in de hervormde gemeente plaatsvond.⁵⁶

Groen, die begin juli 1848 Groningen bezocht, hoopte aanvankelijk dat Valeton, Maatjes en misschien ook zijn zwager 18 augustus in Amsterdam aanwezig zouden zijn; ze wilden dat althans proberen.⁵⁷ Uiteindelijk kwam alleen Maatjes opdagen. Naast de predikanten R.A. Benthem Sijpkens van Spijk en Du Cloux van Losdorp was hij de enige leek die stad en provincie vertegenwoordigde. Wat de drie gemeen hadden was dat ze tot de rechterflank van de hervormde orthodoxie behoorden. Dat blijkt ook uit hetgeen Gregory Pierson drie dagen na Odeon aan Groen schreef: 'Na het poseren der principes [zoals nu is gebeurd] zullen wij toch eenmaal ook tot de practijk komen en dan vrees ik voor groote scheuring: zoo bijv. staan de Friesche en Groninger broeders meereendeels onverzettelijk op het standpunt van 1618 tot tittel en jota toe; niets meer en niets minder; dit van de Synode, in den tegenwoordigen toestand der Kerk, te eischen, kan uwe bedoeling niet zijn en evenwel zullen die broeders zich met niets minder tevreden stellen; nu reeds waren zij niet volkomen tevreden en huiverig om te teekenen'. Wie of wat Pierson bij de bedoelde broeders concreet op het oog had, wordt niet duidelijk. Zeker zal hij gedacht hebben aan Sijpkens, die, zoals J.P. Hasebroek zich nog in 1874 wist te herinneren, tijdens de maaltijd bij de Piersons na afloop van de Odeonvergadering geen toast op de goede afloop had willen uitbrengen. Dit omdat men, aldus Sijpkens, 'thans in plaats van een dank- en vreugde-, veeleer een lijkfeest (...) [had] te vieren. Heden toch (...) is de Nederlandsche Gereformeerde Kerk feitelijk *begraven*. (...) [Omdat voorzitter Groen] toelaat dat de *praedestinatie* achterwege blijve op het register der leerstukken, die (...) moeten worden gehandhaafd'.⁵⁸

Friesland

Vergeleken bij Groningen waren de Friezen in Odeon goed vertegenwoordigd, wellicht mede dankzij een goede stoombootverbinding tussen De Lemmer en Amsterdam. Naast de al genoemde Felix waren de predikanten J.H. Seemerink van Schraard en C.J.C. Venema van Wons c.a. aanwezig. Laatstgenoemden hadden te Groningen gestudeerd. De 49-jarige geboren Doornspijker Venema had de meeste ervaring; hij was in 1822 te Zalk begonnen.

⁵⁶ Breder over de genoemden bij J. Vree, 'De invloed van de Afscheiding op hervormd Groningen (Stad en Ommelanden) in de eerste kwarteeuw na haar ontstaan', in: G. Harinck, M. te Velde (red.), *175 jaar Afscheiding van 1834*, Barneveld 2012, 47-78, m.n. 50-53, 69, en Vree, *Kerk, huis, school en staat*, reg. s.v.

⁵⁷ Da Costa, *Brieven*, 328.

⁵⁸ GvP, *Briefwisseling* II, 922v; IV, 748v.